

ПРОЕКТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА ОСВІТНЬО-НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ (НАУКИ ПРО ОСВІТУ)

У статті репрезентується авторське бачення підготовки фахівців у галузі науки про освіту за освітньо-науковими програмами в умовах університетської освіти. Окреслено перелік компетентностей, які набувають здобувачі докторського ступеня (PhD), запропоновано перелік навчальних дисциплін та окремих змістових модулів, вивчення яких сприятиме, на нашу думку, набуттю окреслених компетентностей та сприятиме підготовці власного наукового дослідження на високому теоретико-методологічному рівні, яке б розв'язувало нові наукові задачі та мало б практичне значення для педагогічної практики.

Ключові слова: університетська освіта, освітньо-наукова програма, загальні компетентності, предметно-специфічні компетентності, програмні компетентності, змістові модулі.

Оновлене законодавство України у сфері вищої освіти дало поштовх для оновлення програм підготовки фахівців вищої кваліфікації з урахуванням європейських здобутків у цій галузі. Відповідно до національної стандартної класифікації освіти (НСКО), розробленої з урахуванням основних положень Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО), затвердженою резолюцією 36-ї Генеральної конференції країн-членів ЮНЕСКО у 2011 р. [3], підготовка фахівців докторського (8-го) або еквівалентного рівня (PhD) здійснюється за освітньо-науковими програмами, тривалість яких може становити 3-4 роки [5].

Концепція НСКО стверджує, що програми на цьому рівні освіти призначені головним чином "для підготовки до здобуття вищих дослідницьких кваліфікацій та присвячені глибокому вивченню предмета та здійсненню оригінальних досліджень і, як правило, пропонуються тільки дослідницько орієнтованими закладами вищої освіти, такими як університети" [5, с. 41].

Докторські програми розглядаються в академічній та професійній сферах (аналогічно до магістерських програм) і завершуються представленням й публічним захистом письмової кваліфікаційної або еквівалентної роботи (дисертації). Це засвідчує, що програми мають ґрунтуватися на дослідженнях (частково самостійних, частково керованих), а не лише на опануванні навчальних дисциплін, курсів, модулів.

Національною рамкою кваліфікацій (НРК, 2011) передбачено, що рівень 8 має забезпечити "здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики", надати "найбільш передові концептуальні та методологічні знання в галузі науково-дослідної та/або професійної діяльності і на межі предметних галузей", сформувати такі уміння: "критичний аналіз, оцінка і синтез нових та складних ідей; розроблення та реалізація проектів, включаючи власні дослідження, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язання значущих соціальних, наукових, культурних, етичних та інших проблем", надати комунікацію у вигляді "спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності" та у сфері автономності і відповідальності створити умови та забезпечити наступне: "ініціювання інноваційних комплексних проектів, лідерство та повна автономність під час їх реалізації; соціальна відповідальність за результати прийняття стратегічних рішень, здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, відповідальність за навчання інших" (НРК, 2011) [4].

8-й (докторський) рівень НРК відповідає 3-му (освітньо-науковому) рівню вищої освіти (згідно з Законом України "Про вищу освіту", 2014). В рамках Проекту TUNING визначено такі компетентності для цього рівня спільні для педагогічної освіти і освітніх наук:

загальні: створення та інтерпретація нових знань через оригінальне дослідження або інші передові вчення такої якості, що задовольняють вимоги рецензентів на національному та міжнародному рівнях; здатність демонструвати значний діапазон керівних навичок, методів, інструментів, практик та / або матеріалів, які пов'язані з галуззю навчання; розвивати нові навички, методи, інструменти, практики та / або матеріали; відповідати на абстрактні проблеми, які розширюють і переглядають існуючі процесуальні знання; доводити результати досліджень та інновацій до колег; брати участь у критичному діалозі; проводити та розпочинати складні соціальні процеси у своїй професійній області; критичні компетентності, тобто критичні і самокритичні здатності; публічне представлення та захист наукових досліджень; креативність;

предметно-специфічні: набуття і розуміння суттєвого обсягу авангардних знань щодо навчання в галузі освіти; розвиток особистої відповідальності та значною мірою автономної ініціативи в складних і непередбачуваних ситуаціях, у професійних або еквівалентних контекстах, пов'язаних з освітою як широкою галуззю; учитися критикувати широкі наслідки застосування знань до конкретних освітніх та професійних контекстів; ретельно досліджувати та осмислювати соціальні норми і відносини у межах своєї конкретної галузі освіти і проводити діяльність, щоб змінити їх; здатність здійснювати (оригінальні) дослідження; демонструвати здатність виконувати незалежні, оригінальні і придатні для опублікування дослідження в різних галузях освіти [7, с. 77-78].

Нам імпонує опис програмних компетентностей докторської підготовки представлений у Методичних рекомендаціях до розроблення освітніх програм (Додаток В) [7, с. 79], зокрема:

зміст знань: системне розуміння галузі вивчення і дослідницька майстерність, пов'язана з цією галуззю; здатність до критичного аналізу, оцінювання і синтезу нових і складних ідей (Бергенське комюніке, 2005); системне здобуття всебічних і сучасних знань у галузі професійної практики та критичне осмислення відповідних проблем (Агентство із забезпечення якості вищої освіти Сполученого Королівства, 2008);

розроблення та виконання дослідницького проекту: задум, проектування, впровадження та адаптація основного процесу дослідження з академічною цілісністю (Бергенське комюніке, 2005); з компетентнісним розглядом непередбачуваних та проблемних аспектів дослідження (Агентство із забезпечення якості вищої освіти Сполученого Королівства, 2008);

внесок у знання: вклад через оригінальне дослідження, яке шляхом проведення істотної за обсягом роботи розширює межі знань, частина з яких заслуговує національної або міжнародної публікації (Бергенське комюніке, 2005); унікальні дані, обґрунтовані рішення, нові інтерпретації, інноваційні методи, нові знання, реплікації у новому контексті в галузі вивчення або в передовій професійній практиці за допомогою оригінальних досліджень та прогресивних вчень (Агентство із забезпечення якості вищої освіти Сполученого Королівства, 2008);

дослідницьке знання: глибоке розуміння ряду дослідницьких парадигм, стратегій та процедур (Агентство із забезпечення якості вищої освіти Сполученого Королівства, 2008);

спілкування: з колегами, фаховою спільнотою та з суспільством у цілому, сприяючи їх досвіду, суспільству, заснованому на знаннях (Бергенське комюніке, 2005) [7, с. 79].

Оскільки нормативно-правовими документами передбачена підготовка за академічною та професійною докторськими програмами, окрім уніфікованих (спільних) загальних, предметно-специфічних та програмних компетентностей, є певні відмінності у підготовці фахівців за цими програмами, які ґрунтуються на таких критеріях: відповідність вимогам, рівню та дескрипторам; досвід професійної діяльності здобувача; спільна робота з керівником; зв'язок дослідження з професійною діяльністю; моніторинг прогресу здобувача тощо [7, с. 80].

Здійснюючи авторські дослідження в галузі академічних програм підготовки та будучи у складі робочої групи з розробки освітньо-наукової програми підготовки фахівців у галузі 011 Науки про освіту (відповідає академічному напрямку докторських програм), представимо певні міркування щодо можливого розподілу освітньої складової підготовки доктора філософії (третій рівень вищої освіти / 8-й рівень НРК). Міркування представлено з урахуванням нормативного терміну підготовки – 4 роки та освітньої складової – 30-60 кредитів (відповідно до рішення Вченої ради університету).

Із розрахунку підготовки фахівців за 60-кредитною освітньою складовою (1 кредит складає 32 години навантаження на здобувача) на весь термін програмного навчання пропонуємо таку систему розподілу: 1-й рік – 30 кредитів; 2-й рік – 20 кредитів; 3-й рік – 10 кредитів. Відсутність освітньої складової на останній рік навчання передбачає змогу дострокового завершення дисертаційного дослідження. Програма містить такі блоки: загальний (15 кредитів), фаховий (15 кредитів) дисципліни та практична підготовка (30 кредитів) відповідно до груп компетентностей, представлених вище.

Практична підготовка передбачає безпосередню роботу над дослідженням, наприклад, робота з архівними та іноземними джерелами, публікація наукових розробок у вітчизняних та міжнародних виданнях, апробація результатів здійсненого дослідження у мінімальному обсязі, затвердженому нормативними документами країни; оформлення результатів дослідження у вигляді рукопису. Заохочується власна ініціатива здобувача, яка буде представлена у відповідних звітах, що відповідає спільному критерію для академічних і професійних докторських програм – постійний моніторинг прогресу здобувача.

Загальний блок передбачає поглиблене вивчення таких дисциплін як філософія, іноземна мова та змістових модулів докторських студій, які, наприклад, дозволять здобувачам опанувати загальну методологію і методи наукових досліджень, та частково методологію прикладних досліджень (інтелектуальна власність, грантові дослідження, інформаційно-комунікаційні технології в дослідженнях, наукова мова тощо). Для здійснення досліджень у галузі освіти доцільним є вивчення загальної педагогіки, оскільки не усі здобувачі мають педагогічну освіту. На наше переконання загальний блок є доцільним для вивчення на 1-му році підготовки здобувачів за освітньо-науковою програмою.

Фаховий блок ґрунтується на вивченні наукових напрямів, в межах яких здійснюється дослідження в певній галузі, зокрема для 011 Науки про освіту: Історія освітньо-виховних систем, Компаратистика освіти, Світові тенденції розвитку освіти, Світоглядні детермінанти розвитку сучасної освіти. Культурно-

антропологічна історія освіти, Персоналія в історико-педагогічному дискурсі, Державно-громадське управління освітою та ін. Це авторське бачення доцільності фахового блоку. Вбачаємо за доцільне включити такі змістові модулі до методології прикладних досліджень як робота з архівними (історичними) джерелами [8] та робота з іноземними джерелами; методологія та методи історико-педагогічних та порівняльно-педагогічних досліджень.

Більш детально зупинимося на зупинимося на змістовому наповненні змістового модуля "Світові тенденції розвитку освіти", який має містити, зокрема, такі ключові питання для вивчення та дискусії: Тенденції розвитку, пов'язані з людським фактором: розвиток освітніх програм та посилення їх орієнтації на ринок праці; вибуховий характер масовізації; протиріччя між суспільним та особистісним благом; студенти та навчальні програми; конструктивні дії позитивної дискримінації, квоти та програми резервування місць; викладання та підтримка різноманітного студентського контингенту; управління мобільністю; навчальні заклади для певних категорій студентів – елітні та напівелітні ВНЗ; погіршення кваліфікації професорсько-викладацьких складів; зростання кількості викладачів, які працюють за неповним робочим днем або скороченим тижнем; бюрократизація професури; глобальний академічний ринок; управління мобільністю; диверсифікація студентського контингенту; підходи до навчання студентів на основі результатів освіти; дослідження і професія викладача; модель "навчання – робота"; навчання керівних кадрів та професійний розвиток; успішність навчання: від вступу до завершення та ін.

Тенденції та проблеми, які стосуються питань розвитку вищої освіти: глобальне соціально-економічне середовище; масифікація; всесвітні рейтинги ВНЗ; збільшення приватного сектора та приватизація ВНЗ; дослідницький університет та дослідницьке середовище; глобалізація та інтернаціоналізація (можливості, виклики, ризики); конструктивні дії позитивної дискримінації, квоти, програми резервування місць; викладання та підтримка різноманітного студентського контингенту; управління мобільністю; забезпечення якості; орієнтація на результати освіти; світові тенденції щодо фінансування вищої освіти; елітні заклади; погіршення кваліфікації професорсько-викладацького складу; зростання кількості викладачів, які працюють за сумісництвом або на неповну ставку; бюрократизація професури; глобальний академічний ринок; диверсифікація студентського контингенту; трансформація ВНЗ і систем вищої освіти; викладання в традиційному університеті; фактори, що змінюють університетське викладання; нові навчальні програми та зміни змісту й цілей третинної освіти; підходи до навчання студентів на основі результатів освіти; інформаційно-комунікаційні технології та дистанційна освіта; загальносистемна політика та науково-дослідницькі університети; тенденції в галузі організації фундаментальних досліджень; зв'язок "університет – промисловість"; дослідження і професія викладача; модель "навчання – робота"; підприємницька освіта; навчання керівників та професійний розвиток; ліцензування інтелектуальної власності; професіоналізація управління і керівництва системою вищої освіти та лідерство тощо.

Тенденції університетської освіти в епоху глобалізації: міжнародна мобільність студентів, що складається з двох потоків (студентів з Азії, які вступають до основних академічних систем Північної Америки, Західної Європи та Австралії; всередині Європейського Союзу в межах програм підтримки мобільності студентів); зміна характеру викладання, навчання та освітніх програм: завдання більшості ВНЗ – менше навчати базових дисциплін та пропонувати більше професійних програм широкому колу студентів; зростання значущості забезпечення якості освіти, кваліфікаційних структур та підзвітності; зміна фінансування вищої освіти та збільшення дебатів "суспільна користь – особистісна вигода"; революція в приватному секторі університетської освіти; зміна професії викладача (напруження, реагування на масифікацію, зниження загального рівня кваліфікації професорсько-викладацького складу, глобальний характер академічного ринку праці, недостатність рівня заробітної плати, втрата професурою автономії, перехід повноважень від учених до чиновників, бюрократизація університетської науки тощо); формування дослідницького середовища (дослідницькі університети як безпосередні учасники глобальної мережі інформації та знання, зміна тріади "університет – наука – промисловість" на "університет – уряд – промисловість" з наступною диференціацією ВНЗ на дослідницькі, навчальні, навчально-дослідницькі; проблема інтелектуальної власності); поширення інформаційних та комунікаційних технологій; тенденції з урахуванням ключових демографічних змін (розширення контингенту студентів за рахунок іноземців, представників різних вікових категорій та соціальних верств тощо); тенденції з урахуванням наслідків економічних криз (скорочення бюджетних коштів для університетських досліджень, зменшення студентських кредитів, зростання плати за навчання тощо) [9, с. 407-409].

Наголосимо на доцільності ознайомлення з новими напрямками науки й досліджень, зокрема університетологія (В. Луговий, О. Слюсаренко, Ж. Таланова) [2], освітологія (В. Огнев'юк, С. Сисоєва) [6], сек'юритологія (Л. Коженевські) [1] тощо.

Підготовка здобувачів за освітньо-науковими програмами для України є ще одним кроком наближення до наукової європейської спільноти і розробляючи програми підготовки маємо враховувати здобутки європейського освітнього наукового середовища не втрачаючи власних напрацювань та вітчизняних наукових здобутків в сфері науки і освіти, що дасть змогу інтегруватись, зберігаючи національні особливості, зреалізувати стратегічну мету 1 "Розвиток систем освіти з метою розширення можливостей якісної освіти для всіх протягом життя: розвивати системи освіти, які надають можливість якісного навчання для всіх протягом життя на всіх рівнях та в усіх структурах освіти, внаслідок зосередження уваги на таких п'яти тематичних галузях: розробка ефективної політики та загально секторальних планів; збереження цілісного підходу до освіти з пріоритетною увагою до таких секторів –

грамотність, технічна і професійна освіта і підготовка (ТПОП) й вища освіта; розв'язання проблеми гострої нестачі кваліфікованих викладачів як ключової стратегії підвищення якості освіти; покращення процесів навчання і моніторинг результатів навчання на різних рівнях з метою отримання більшого обсягу даних як відбувається навчання та яке значення це має для педагогіки та навчальних програм; а також розширення застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті для розширення доступу до знань, сприяння їх поширенню та забезпечення більш ефективного навчання ..." (Проект резолюції по Крупной программе I – Образование в интересах мира и устойчивого развития, 2015).

Використані джерела

1. Коженевскі Л. Сек'юритологія як наука: становлення, основні поняття / Л. Коженевскі // В кн. : Вища освіта України: ризики, сподівання, успіхи : монограф. / редкол. : Євтух М.Б., Горяна Л.Г., Терентьєва Н.О. – К. : Інтерсервіс, 2015. – 420 с. – С. 71–89.
2. Луговий В. І. Університетологія – новий напрям педагогічної науки / Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис / [за ред. В.І. Лугового, М.Ф. Степка] – К. : Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. – № 1. – Додаток 2. – Тематичний випуск: "Наука і вища освіта". – 368 с. – С. 3–11.
3. Международная стандартная классификация образования (МСКО) // Генеральная конференция. 36-я сессия, Париж 2011. – 97 с.
4. Національна рамка кваліфікацій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p
5. Національна стандартна класифікація освіти. Концепція (проект) / Національна академія педагогічних наук України, 2011. – 62 с.
6. Освітологія: витоки наукового напрямку: Монографія / За ред. В. О. Огнев'юка; [Авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Л. Л. Хоружа, І. В. Соколова, О. М. Кузьменко, О. О. Мороз]. – К. : ВП "Едельвейс", 2012. – 336 с.
7. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП "НВЦ "Пріоритети", 2014. – 120 с. – [Електронний ресурс] / Бібліотека ІВО НАПН України. – Режим доступу : <http://www.ihed.org.ua/ua/resursy/biblioteka.html>
8. Робота з архівними (історичними) джерелами : прогр. для студ. ОКР магістр / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; [уклад. : Терентьєва Н.О.]. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2015. – 72 с.
9. Терентьєва Н. Розвиток університетської освіти в Україні: історія, сучасність, тенденції : моногр. / Н. Терентьєва. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2015. – 428 с.

Terentieva N., Pronikov O.

PLANNING OF TRAINING FOR EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC PROGRAMS (SCIENCE EDUCATION)

The article represented the author's vision of training in the field of science education in educational and scientific programs in terms of university education. Outlined a list of competencies that acquire applicants' doctorate (PhD), proposed a list of subjects and individual content modules, all of which will contribute, in our view, the acquisition of defined competencies and facilitate the preparation of their own research on a high theoretical and methodological level, whatever solved new scientific tasks and would have practical implications for teaching practice. Indicated that doctoral programs are considered in the academic and professional fields and end the presentation and public defense of a written qualification or equivalent work (dissertation). This shows that the program should be based on research (partly independent, partly driven), not just mastery of subjects, courses and modules. It was outlined the groups of competences: general, subject-specific, software and blocks of educational component of education and research program: general, professional, practical training. It was emphasized the feasibility of exploring new areas of science and research.

The rate of training for the 60-credit educational component (1 credit is 32 hours burden on the applicant) for the duration of learning software provide a system of distribution: 1st year - 30 credits; 2nd year – 20 credits; 3rd year – 10 credits. Lack of education on the part of the last year learning opportunity provides for early completion of the research. The program includes the following components: overall (15 credits), professional (15 credits) and practical training courses (30 credits) of competencies according to the groups presented above.

Preparation of applicants for education and research programs for Ukraine is another step closer to the scientific European community and developing training programs should take into account the achievements of European educational scientific environment without losing their own developments and domestic scientific achievements in the field of science and education that will help integrate while preserving national features.

Key words: university education, educational and scientific program, general competence, subject-specific competence, software competence, content modules.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.